

SZÓSZÉK – ÚRASZTALA – SZERTARTÁSOK

Jánosfalvi Sándor István

A gyepesi új orgona felszentelésére 1844-ben, október 13-án (oráció)

Amióta ezen szent hajlékban nem jártam, egy új orgona építtetett, mint látom ide, mely ennek nem csak ékességét nagy mértékben nevelte, de mint hiszem, nevelni fogja az ebben Istent tisztelő híveknek buzgóságát is. Az új személyek legelső találkozásakor és ismerkedéskor egymást köszönteni, megáldani és szentelni szokták. Éppen ezt tehetik, sőt szokták is tenni a személyek az érzéketlen, de nevezetes új dolgokkal is, midőn azokat, mint elkészülteket legelsőbben látják, s legelsőbben fogják használat alá, tudniillik, mint egy köszöntik, megáldják, s azon hasznos végre, a melyre rendeltettek felszentelik. Így szentelték fel a régiek nem csak királyokat, papokat és más fontos hivatalú személyeket, de még a szent célra szánt oktalan állatokat is. Sőt, így szentelték fel nem csak az élő oktalan állatokat, de még a szent végekre alkotott érzéketlen dolgokat, mint példának okáért oltárokat: 4Móz 7,84-88,¹ templomokat 1Kir 8,63,² város kőfalait Neh 12,27,³

¹ 4Móz 7,84-88 „Ez volt az áldozat az oltár felszentelésére, a napon, a melyen felkenetett, az Izráelnek fejedelmeitől. Tizenkét ezüst tál, tizenkét ezüst medence, tizenkét arany csésze. Száz és harminc sekel súlyú vala egy ezüst tál, egy ezüst medence pedig hetven sekel súlyú; az edények minden ezüstje: kétezer négyszáz sekel, a szent sekel szerint; Tizenkét arany csésze, füstölő szerekkel, tíz-tíz sekel súlyú vala egy-egy csésze, a szent sekel szerint: A csészéknek minden aranya: százhusz sekel. Az egészen égőáldozatra való minden barom: tizenkét tulok, tizenkét kos, esztendőös bárány tizenkettő, a hozzájuk való ételáldozatokkal, és tizenkét kecskebak bűnért való áldozatul. A hálaadó áldozatra való minden barom pedig: huszonnégy tulok, hatvan kos, hatvan bak, esztendőös bárány hatvan. Ez volt az oltár felszentelésére való áldozat, minekutána felkenetett volt.”

² 1Kir 8,63 „És Salamon áldozék hálaadó áldozatul, a melyet áldozék az Úrnak: huszonkétezer ökröt, százhúszezer juhot. És e képen szentelék fel az Úr házát a király és az Izráel minden fiai.”

³ Neh 12,27 „Jeruzsálem kőfalának felszenteléskor pedig fölkeresék a Lévitákat minden ő helyeiken, hogy behozzák őket Jeruzsálembe, hogy véghezvigyék a felszentelést örömmel és hálaadással és énekléssel, cimbalmokkal, lantokkal és citerákkal.”

sőt az új lakóházakat és újonnan ültetett szőlőket is stb. 5Móz 22,8–9,⁴ s azt így szoktuk mi is, ezen szent példák nyomán ma is felszentelni templomainkat, harangjainkat, koronáinkat, orgonáinkat, s egyéb dolgainkat is avégre, hogy ezen szent és kegyes ceremónia által nyilvánvalóvá tegyük azt, miszerint azokat valóssággal és híven fogjuk és kívánjuk használni nem egyéb, hanem csupán azon jó és üdvösséges célra, melyre intéztettek, s hogy ezen szent és kegyes ceremónia által mi magunkat is mintegy elkötelezzük arra, miszerint mi magunk is, előbb mi magunkat megszentelvén, méltóképpen, s nem csak külső ceremóniával, hanem belső lelki buzgósággal fogunk azokkal a felszentelt dolgokkal élni a meghatározott célokra.

És íme nagyérdemű szép gyülekezet! Éppen ezért hívtam meg én is e mai napra, s éppen ezért állottam fel ezen szent székbe, hogy a kifejezett szép értelemben ezen új orgonát, mellyel legelőbb most találkoztam, és amely ünnepélyesen legelőbb most szólala meg, nem csak a magam, de ezen nemes megyének, sőt ezen díszes népségnek képében és nevében megköszöntsem, megáldjam s Istennek dicséretére felszenteljem. Mely kötelességet amidőn teljesítek, mit tehetnék célarányosabbat, mintha:

I. Az orgonának eredetéről szólok említés tevéen egy-két szóval némely nevezetesebb orgonákról is. Mintha,

II. Az orgonának, mint muzsikának az isteni tiszteletben is létező szívre ható erejéről értekezem; s mintha végre,

III. Azt tanítom, hogy ezzel, vagy e mellett miképpen kell dicsérni az Istent?

Ez úgy hiszem, hogyha az időnek rövideége miatt a kifejtéssel nem éppen úgyis, de a feltételekkel tökéletesen meg lehettek elégedve.

I. Lássuk az orgonáknak eredetéről, s némely nevezetesebb orgonákról.

Az orgonákról már nagyon emlékezet a szent Dávid idejében is, mert éppen ő buzdítja erre a népet: Dicsérjétek az Urat orgonákkal! Zsolt 150,3–5⁵ tehát eszerint, mint oly eszközökről, melyeket több muzsikákkal együtt isteni tisztelet-

⁴ 5Móz 22,8–9 „Ha új házat építesz, házfedeledre korlátot csinálj, hogy vérrrel ne terheld a te házat, ha valaki leesik arról. Ne vess a te szőlőbe kétféle magot, hogy fertőzötté ne legyen az egész: a mag, a melyet elvetsz és a szőlőnek termése.”

⁵ Zsolt 150,3–5 „Dicsérjétek őt kürt-zengéssel; dicsérjétek őt hárfán és cziterán; Dicsérjétek őt dobbal és tánczczal, dicsérjétek őt hegedűkkel és fuvolával; Dicsérjétek őt hangos czimbalommal, dicsérjétek őt harsogó czimbalommal.”

re használtak. De hogy az milyen lett legyen valósággal, még a leggondosabb zsidó régiségnyomozók sem mondják tisztán. Annyi bizonyos Calmet⁶ s Pfeiffer⁷ híres régiségnyomozók után, hogy azok is sípokból állottak, melyek közül egyik rövidebb levén, mint a másik, természetesen egyik vékonyabb, a másik vastagabb hangot adtak, s mint az úgynevezett pánsípok egymás mellé lévén rakva és illesztve ragasztással ajakaiban futkostatva úgy fútták, mint a likas kulcsokat szokták az enyelgő gyermekek. S ily móddal ezeknek formájukat az említett tudósok le is festették, hogy annak bár általuk is csak képzelt formájáról némi nemű megfogást adjanak. De éppen ezen festésből bizonyos az is, hogy a fennforgó régi zsidó orgona nem a mai szerint volt szerkesztetve. A mai orgonának feltalálói (csakugyan a réGINEK nyomán) a görögök voltak, mely újabb bizonyossága annak, hogy a világnak legdicsebb nemzete a görög nemzet volt, honnan mint egy bölcsöből, minden szép kikölt. Már a hetedik században általhozták azt Franciaországba és Olaszországba is, mert Pipinnek és Nagy Károlynak küldöttek a görögök ajándékban effélét, de amely legelőbb csak házi mulatságra használtatott, mint a mai Verkklik, vagy forgató síp muzsikák, s Vitalián pápa volt legelső, ki alatt azok a templomba be is vitettek, s isteni tiszteletben használtattak. De ekkor még nagyon tökéletlenek voltak, mert csak dúr, vagy kemény, vagyis csak egész hangokból állottak egyetlen egy mutáció, vagyis minden több változat nélkül egyetlen egy álló sor hangra, s oly szélesek és kemények voltak a klaviatúrák, vagy tasztok, hogy azokat ököllet lehetett, s kellett is verni. Innen maradt fenn mára is azon kitétel: „verni az orgonát”. A tizennegyedik században a németek voltak azok kik nagyobb tökéletességre vitték, mert ők a mól, vagyis fél-, lágy hangokat is hozzáadták s több mutáció, változatokra is csináltak sípokat, de mégis még mind tökéletesség nélkül voltak, mert szinte minden mutáció, vagy változatra külön fúvó szolgált, amint azt sok régi orgonánál ma is láthatni. A pedalett, vagy lábbal tapostató menyörgéshez hasonló rettenetes, de felséges vastag bass hangokat adó tasztokat, vagy klaviatúrákat 1440 körül egy Bernhard nevű német fi, a velencei dogénak udvari orgonása találta fel. Míg végre a tizenhetedik században Förner Kerestély⁸ nevű, ugyancsak német fi, oly nagy tökéletességre vitte azt, hogy annál nagyobbra még senki se eddig, hanem ma is azon ponton áll. Ezen tökéletesség szerint készítetve már a legnagyobb és leghíresebb orgona az egész világon, a világ legnagyobb és leghíresebb templomában, tudniillik a római

⁶ Calmet, Antoine Augustin, (1672–1757), a francia bencés szerzetes, tudós.

⁷ Pfeiffer, August Friedrich (1748–1817) evangélikus lelkész, tudós.

⁸ Christian Förner (1609–1678), német orgonaépítő, tudós, feltaláló. Nevéhez fűződik többek között az orgonaépítésben ma is használt légnyomásmérő „Förner szélskála”.

Szent Péter templomban van, mely 100 mutáció, vagy változatos, s igazi bámulás tárgya, valamint hangja, úgy alkotmányára nézve is. Azután a sevillai spanyol-, és a merseburgi Szászországban, mindkettő 5000 síppal. Aztán a strassburgi és bécsi Németországban, s a boroszlói Sziléziában és pesti Magyarországon. Itt Erdélyben a berlini híres orgonamester Bucholtz⁹ által csak mostanában épített brassói szász orgona, mely 72 mutáció, vagy változatos, s az említettek közül akármelyik mellett dicsőséggel megállhat. Továbbá a gyulafehérvári püspöki templomban lévő 40 mutáció és a néhai derék honfi, s híres orgonamester Metz¹⁰ által városa számára remekbecsínált berethalmi 42 változatos, s több más muzsikát különben is az extremumig kedvelő nagy szász városokban és falukban lévők említést érdemel ezek mellett a kézdivásárhelyi kantai nem annyiban nagy, mint mesterséges csinálattú, s fekvő sípjairól nevezetes Barát orgona is mit egy híres olasz készítő itt még utánozni senki se tudta. Nálunk egység hívőknel az orgona a négy bevett vallások között legkésőbbre, tudniillik csak 1798-ban jött be és így valamint legrégibb, úgy még eddig elé legnagyobb és legjobb is a Maetz által csinált kolozsvári anyateplomunkban lévő 16 mutáció. Azután, a toroczkai figyelmet érdemlőbb és végre a kicsinysége mellett is a kolozsvári után egész státusunkban legjobb-nemrég készített bölöni. Ezekon kívül, alig még egyet-kettőt kivéve, fájdalmas bosszankodással kell megvallanunk – kik ahhoz többecsét értünk azt, hogy a mostanság elszaporodott számos orgonák közt is, csak közepeszerű jóságút is alig lehet egyet-kettőt találni. Azhonnán inkább lehet bizonyára sajnálni azt a sok pénzt, amit a megyék – elhagyván más szükségesebb építéseket – ezekbe beléverték, mintsem gyönyörködni azokban. Így látván elsőben az orgonáknak eredetéről, lássunk már valamit

II. Az orgonának, mint muzsikának az isteni tiszteletben is létező szívre ható erejéről.

Minden muzsikáról tudnunk kell azt, miszerint azokban a hang úgy formálódik a természet tan szerint, hogy azoknak akár oldalaiban létező szálak fa húrvai, vagy rostjai, mint a fúvó muzsikákban – akár bél, vagy rézhúrvai –, mint által-

⁹ A brassói Fekete Templom nagy orgonáját a berlini Carl August Buchholz építette 1836–1839 között. A Buchholz család körülbelül 140 orgonát épített, ezek között délkelet Európa legnagyobb, négyezer sípot számláló, négymanuálos, hatvanhárom hangregiszteres orgonáját. Feltehetően a brassói faorgona az egyetlen Buchholz-orgona, amely eredeti állapotában megmaradt.

¹⁰ Samuel Joseph Maetz (Holcmány, 1760 – Berethalom, 1826) erdélyi szász orgona-építő mester.

jában minden pengethető, vagy vonóval vonató muzsikákban a levegőnek reáfúvódása, vagy körülötte való megreszkettetése által megérdekeltenek, megrázattanak. Már most így értvén ezt, tudnunk kell azt is, hogy az emberi testben is éppen ilyen húrok, mégpedig érzékeny húrok vannak, melyek éppen úgy illettenek meg a muzsika hangjaitól, mint a muzsika hangjai a külső levegő érdekeltesésétől. Innen van az, hogy valamint egy húr, vagy ürességgel és likakkal ellátott muzsika sincs a világon, mely a levegőnek ügyes alkalmaztatása által hangot ne adjon: úgy egy érzékenységgel felruházott ember sincs olyan, mely a muzsikának hangjai által ne érdekeltesék. Azzal a különbséggel mindazonáltal, hogy valamint a finomabb matériájú, vagy húrú muzsikák finomabb hangot adnak, úgy az ifjabb s a finomabb érzésű emberek is inkább érdekeltenek. Ellenben, valamint a durvább és elrepedt fúvó, vagy vastagabb húrú muzsikák durvább hangot adnak, vagy éppen nem is szólanak, úgy az elfásult és eltaplósult idegű vén emberek is kevésbé érdekeltenek a muzsika által. Innen van az, hogy az ifjak oly erősen szeretik a muzsikát, mert azoknak még friss és finom érzékenységeik inkább érdekeltenek, az öregeknek pedig szinte minden muzsika olyanná válik végre, mintha csak deszka kertet reszelnének, vagy dörgetnének. Azonban tudnunk kell azt is, hogy valamint a legfinomabbul elkészített jó muzsikai eszköz is csak a jól muzsikálni tudó mesterek kezei közt szól jól és szépen: úgy a legfinomabb érzékenységű és ízlésű ifjú szív is csak a szép és jó muzsikától érdekeltesetik s ingereltethetik valamire. S amint nincs szebb a szép muzsikánál akármiféle nemű légyen az, úgy nincsen fülbosszantóbb, mint a rossz muzsika, mert amidőn amaz éppen olyan a fülnek, mint a tokai mazsola szőlő az ízlésnek: ez éppen olyan a fülnek, mint a legvadabb savanyú egres az ízlésnek. Innen méltán költetett a régiekről, hogy az Arion sípjára a delfinek megszelídülnek, s az Orpheusz muzsikájára a fák és kövek táncolnak, mert azok igen felséges muzsikák voltak. De méltán költetett az is, hogy a Bacchák és Faunok szörnyű ordításaira és kurjongató fertelmes muzsikájukra és éneklésére még a vadak is idétlent szültek, s a Nymfák, kik fülüket be nem dughatták megbetegedtek, mert azok igen-igen rútak lehettek. Tudta a muzsikának ezen erejét I. Amurates minden esetre, s éppen azért hozta be táborába a török muzsikát, hogy azáltal tetszése szerint, most harcra gyűlassza, majd a dühösségből, ha szükség, szelídítse katonáit. De tudjuk mi magunk is, mert midőn szép muzsikálást hallunk, egészen elragadtatunk, vagy szerelemre, vagy kegyes buzgóságra, vagy vidámságra, vagy szomorúságra, stb. a szerint amilyen a muzsikának neme, vagy természete, egyik egyre, másik másra lévén alkalmas. Mikor pedig nyomorult kontár kezek muzsikálását halljuk olyan, amint szoktuk mondani, mintha hajunkat tépnék. Így értvén ezeket, tisztán átláthatjuk, mennyi erővel bírjon, vagy mennyi hasznot

tégyen az isteni tiszteletben is a muzsika, s ezek között kiváltképpen az orgona, mely a maga eredeti természete szerint nem is tud egyéb, mint csupán kegyes és buzgó érzéseket gerjeszteni a szívben, tudniillik nem csak felbuzdítja, de csak nem egészen elolvasztja, s Istenhez emeli a kegyes és érzékeny lelkeket, kivált, ha mind az eszköz, mind a muzsikus jó és ha szép énekléssel van egybekötve. Ellenben csak bosszantja, botránkoztatja, vagy gúny nevetésre indítja az embert, ha ezek közül egyik se jó. Valamint azt is érthetjük innen, mennyire kell törekedni a megyéknek, sőt előjáróknak is azon, hogy mind az orgonák, mind az orgonisták és kántorok a lehetőségig jók legyenek, s mennyire el kell távoztatni azokat, amelyek, és akik ily tulajdonsággal nem bírnak. Azhonnán bártan kimondom azt is, hogy sokkal jobb elleni hitvány muzsika és muzsikus nélkül, mint azokkal kínlódni, vesződni és nyomorogni. De lássuk meg már végre

III. Miként kell Istent dicsérni a legjobb orgona mellett is?

Sokan azt mondják: az Istent tulajdonképpen nem az érzéketlen orgonának, hanem az érzékeny embernek kell dicsérni, s ötet is nem az orgona hangjának, hanem az Isten jósága stb. s az meggondolásából származott elmélkedésnek és érzésnek kell felbuzdítani, mert amely embert nem ezek, hanem külső eszközök buzdítanak, az olyanoknak buzgóságok csak olyan, mint a részeg embereké, kiket nem is józan megfontolás, hanem a bor, vagy pálinka szesze tesz szelíddé, nyájassá, érzékennyé, s buzdít sok áldáskodásra. Azhonnán valósággal vannak is egész felekezetek, melyek még máig sem vették be az orgonát. Magában a mi felekezetünkben is 1798-ban alig lehet az orgonát kolozsvári templomunkba bevinni, az ily módon gondolkozók miatt, sőt magában az orgonákkal egész a bujálkodásig buzgólkodó Római Katolikus Anyaszentegyházban is éppen ezen gondolkozási elvből, ama fennebb említett római nagy orgonával sohase szabad orgonálni, mikor a pápa maga jelen van, úgy mint akinek csupa lelkieket kedvelni kellett szentsége tiltja és meg nem szenvedheti a külső testi buzgóságra indító eszközöket, azt tartván Istenhez illőbbnek, hogy az emberek igaz és tiszta eredeti buzgóságának önnön magából kell kitelni, nem pedig külsőktől kölcsönöztetni, mely lelki szegénységet jelent stb. S meg is kell vallani, hogy sok igaz is van ebben, mint azt a tapasztalás is bizonyít, hogy ahol orgona nincs, ott többnyire igen felségesen énekelnek az emberek, ahol pedig orgona van, ott többnyire néma a nép, s az Isten dicsérését és éneklést az orgonára bízva, mely ha vagy egyszer a fúvók lejárása miatt fennakad, nevetségesen lehet hallani a csak imitt-amott, egy-két ember által nyifogó némaságot, mely közt alig várja az ember, hogy az orgona ismét meginduljon, mintha anélkül soha többé el nem lehetne, s

Istent nem tisztelhetne. S pedig miként tiszteli ezzel is? Meg szokja az ember végre ennek is egyforma hangjait kivált, ha visszaélve mindig és pedig mindig a maga egész tehetségében használják, s végre oly unalmassá válik, hogy a szív viszont valami mást, ujjat kívánna, mert ettől többé éppen úgy nem érdekeltetik, mint a sokáig mezítláb járónak talpa a föld göröngyeitől. Azonban mindezek mellett is csakugyan nem lehet egészen tagadni az orgona hasznát is, ha azzal szépen, rendesen és okosan élnek az emberek, mert az ember nem csak lélekből, hanem testből is áll, következésképp a test erőtlén lévén szüksége van neki a külső erősítő szerekre is. De éppen így szüksége van a léleknek is, míg az erőtlén testtel van egybekötve, mert mindaddig ő is erőtlén. Mik lehetnének tehát az erőtlenség esetében mind a testet, mind a lelket erősítő eszközök egyebek, mint a külső eszközök? S ha ezekkel élünk, vajon hiba-e, véték-e az? Sőt az nem éppen dicséretes-e inkább? Lám, az elerőtlenült testet a bor, a betegest az orvosság, a gyenge és tántorgó öreget a pálca vagy istáp segíti, sőt szükség, hogy segítse, melyeket nem használni véték volna. Így a lelket a hathatós és ékesszólással mondott beszéd, s a szívet és alvó érzékeket a muzsika, a szerelmet a kedvelt szép személy látása stb., az ingerli, holott ezek nélkül egyik sem ingerlődött volna, sőt maguk az apostolok is nem maguktól, hanem az Istennek külső eszközképpen beléjük szálló szentlélektől ihlettettek meg és mégsem volt hiba, sőt oly szükség, mi nélkül el nem lehettek. Eképpen, az orgona is, mint buzdító, s a magában lankadható buzgóságot elősegítő eszköz a templomban bátran megállhat, s helyet foglalhat.

Tiszteljük és dicsérjük hát Istenünket orgonával is atyámfiai! Mert nagy erővel bír ez a mi lankadó érzékünknek felébresztésére segélésére, s Istenhez emelésére. Tiszteljük és dicsérjük Istent közelebből ezen új orgonával is, mert ezáltal azt valljuk meg, hogy a mi gyarló lelkünk csak magára nem elégséges Istent méltólag dicsérni. Sőt, azt mutatjuk meg, hogy ha elégséges volna is a legtökéletesebben részünkről dicsérni, de ezzel meg nem elégszünk, hanem eget-földet, tengert felszólítunk az ő dicséretére. Az érzéketlen sípoknak hangot adunk, hogy azok is dicsérjék, sőt ha hatalmukban volna, még a köveket is megszóllaltatnók evégre (Lám azért szólítja fel szent Dávid is egyik zsoltárban: Nosza lantok és citerák, zendüljetek fel muzsikák, stb. Zsolt108,3). Tiszteljük és dicsérjük Istent, de azonban ne bízzuk a mi dicséretünket csak a lelketlen orgonára, hanem lelkünknek minden erejét, szívünknek minden buzgóságát vegyük elő erre, miket előbb nem külső eszközök, hanem az Isten nagyságának, csuda dolgainak látása, jóságának érzése, s az ezekben való elmerülő elmélkedés buzdítsanak, s tüzeljenek fel, s mikor erre nincs elég erőnk, akkor segítsük ezáltal buzgóságunkat, mint az

istáppal lankadó testünket, s az oculárral vagy szemüveggel homályos szemünket, mert aki buzdító eszközök nélkül tud buzgó lenni, annak az eszközök csak parádéra valók, mint a pálca az ifjúnak, vagy a szemüveg a jól látónak. Tiszteljük és dicsérjük Istent stb., s azt azonban az Isten dicséretén ne csak azt értsük, mint ha szüntelen azt mondanánk énekeinkben: Uram be jó vagy, be szép vagy, be nagy vagy stb. Hanem értsük alatta egész emberi és keresztényi kötelességünknek teljes summáját és foglalatját, s értvén dicsérjük Istent, azaz amit érzünk, azt mondjuk, s amit mondunk, azt cselekedjünk, ezeket pedig mind a legfelségesebb és keresztényibb értelemben, mert Istennek nem csak hang, hanem élet és cselekedet kell. Így dicsérni az Istent legszebb dicséret, s ily dicséretre használni ez orgonát legszebb használat. Ámen.